

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи**

Благодельська Анастасія

Особливості соціальної роботи з соціальними сиротами в шкільному середовищі

спеціальність 231 Соціальна робота

РЕФЕРАТ

бакалаврської роботи
за освітньо-професійною програмою (освітньо-науковою програмою)
«Соціальна робота»

Керівник: доцент кафедри
соціальної педагогіки та соціальної роботи
Клименко Ю.А.

Умань – 2021

ЗМІСТ	2
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ.....	6
1.1. Феномен соціального сирітства у сучасному розумінні.....	6
1.2. Соціальне сирітство та його вплив на розвиток дітей та підлітків.....	13
1.3. Роль територіальних громад в процесі соціалізації соціальних сиріт...	22
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО В УКРАЇНІ.....	25
2.1. Соціальне сирітство в контексті трудової міграції в сучасному українському суспільстві.....	25
2.2. Дослідження впливу трудової міграції батьків на повсякденне життя дітей.....	32
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження

Період становлення незалежності України супроводжується поглибленням великої кількості соціальних проблем. Кризове положення суспільства, призвело до швидкого зниження рівня матеріального і морального становища в сім'ї, мотивуючи збільшення кількості дітей-сиріт при живих батьках, які отримали назву соціальні сироти. Значно знизилася виховання, відбулося погіршення морально-психологічного клімату в сімейній сфері і в суспільстві в цілому. Відокремлення батьків від дітей, падіння морально-етичних норм, соціальних зв'язків, економічна нестабільність, зростання народжуваності дітей з патологіями - все це призводить до загострення та поширення сирітства.

Економічна і політична нестабільність суспільства призводить до того, що стає актуальною проблема адаптації та соціалізації дітей-сиріт. Сьогодні перед вченими різних сфер стоїть завдання: досконало вивчити соціальне сирітство з різних його аспектів та побудувати такі концепції, що допомогли б вирішити цю проблему і могли дієво працювати на практиці. Все це зумовило вибір теми кваліфікаційного дослідження **«Особливості соціальної роботи з соціальними сиротами в шкільному середовищі»**.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати поняття «соціального сирітства» та експериментально дослідити стан проблеми соціального сирітства в Україні у контексті проблеми трудової міграції.

Відповідно до мети нами були визначені такі **завдання**:

- охарактеризувати поняття соціального сирітства у його сучасному розумінні;
- охарактеризувати вплив соціального сирітства на психо-емоційний розвиток дітей;
- дослідити роль територіальних громад в процесі соціалізації соціальних сиріт;
- експериментально дослідити вплив трудової міграції батьків на дітей у контексті соціального сирітства.

Об'єктом дослідження виступає проблема «соціального сирітства».

Предмет дослідження - соціальне сирітство як проблема сучасного українського суспільства.

Методи дослідження: теоретичні (для характеристики поняття соціального сирітства у його сучасному розумінні): аналіз літературних джерел,

узагальнення, порівняння, операціоналізація та інтерпретація понять, систематизація);

- емпіричні (для збору інформації щодо наявного рівня проблеми соціального сирітства): анкетування, аналіз документів; статистичні методи обробки емпіричних даних, інтерпретація та узагальнення результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. Об'єднані територіальні громади України.

Теоретичне значення дослідження: полягає у тому, що досліджено та висвітлено теоретичний аспект проблеми соціального сирітства. А саме досліджено поняття соціального сирітства в його сучасному розумінні.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати дослідження можуть бути використані у процесі професійної підготовки студентів до виконання професійних обов'язків фахівця соціальної сфери, зокрема в процесі роботи з соціальними сиротами. Кваліфікаційна робота може бути використана в процесі розробки курсів для студентів спеціальностей: «соціальна робота», «соціальна педагогіка», «практична психологія».

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження висвітлено на конференції «Спеціальна та інклюзивна освіта». **Соціально-педагогічне консультування як технологія соціально-педагогічної роботи.**

ВИСНОВКИ

Згідно **першого завдання** дослідження охарактеризовано поняття соціального сирітства у його сучасному розумінні. Доцільним вважаємо наступне визначення: соціальне сирітство – це порушення прав неповнолітньої дитини шляхом ухилення або відсторонення батьків від виконання батьківських обов'язків через втрату або зниження потенціалу загальнолюдських і духовних цінностей у родині та деформацію соціальних і моральних цінностей у суспільстві.

Соціальні сироти – це діти з гарантованим державою правом та найбільшою потребою мати сім'ю – батька й матір. Багато в чому подальша доля

соціальних сиріт залежить від ставлення до цієї проблеми і суспільства, і держави.

В теперішній час у нашій країні до «соціальних сиріт» відносять такі групи неповнолітніх:

1) безпритульні діти, діти які не мають постійного місця проживання у зв'язку із втратою батьків, асоціальними формами поведінки дорослих в сім'ї;

2) діти яких вигнали з дому батьки;

3) бездоглядні діти – діти які мають певне місце проживання, але вимушені перебувати на вулиці в результаті матеріальної неспроможності опікунів (родичів, бабусь, дідусів), психічних розладів батьків, байдужого ставлення останніх до виховання дітей;

4) діти-втікачі із виховних установ – діти які зазнали психологічного, фізичного та сексуального насильства в закладах інтернатного типу та притулках;

5) діти-втікачі із зовні благополучних сімей – діти з високим рівнем конфліктності, патохарактерологічними особливостями, відхиленням у психічному та особистісному розвитку;

6) діти які за своїми психологічними ознаками схильні до постійного перебування на вулиці – діти позбавлені систематичного батьківського піклування; аутсайдери шкільних колективів;

7) діти з яскраво вираженими ознаками важковиховуваності, діти з діагнозом дромоманія – схильність до бродяжництва та подорожування;

8) діти трудових мігрантів;

9) діти, батьки яких розлучені.

При виділенні класифікації причин виникнення соціального сирітства доцільно виходити із середовища появи соціальних сиріт. Потрібно виходити з двох критеріїв причин появи соціального сирітства.

Відповідно до **другого завдання** дослідження охарактеризовано вплив соціального сирітства на психо-емоційний розвиток дітей.

Живучи в умовах соціальної, психічної, емоційної, материнської, комунікативної депривації, в несприятливих умовах, де не задовольняються їхні першочергові потреби у любові, турботі, фізичній, емоційній, духовній безпеці, діти, позбавлені батьківського піклування та безпосередніх контактів з батьками, родиною, не мають можливості повноцінного розвитку, доступу до якісної освіти, а не рідко, взагалі не навчаються. З огляду на це простежується позбавлення дітей можливості використовувати свої права та свободи, зокрема право на всебічний розвиток та освіту.

Зважаючи на несприятливі та незадовільні, а іноді «руйнівні», умови перебування дітей в родинях, невідповідність психічного розвитку віковій нормі, затримку психічного розвитку, зумовлену різними чинниками (наслідки алкогольної або наркотичної залежності батьків, педагогічна занедбаність), неможливість відвідувати школу та отримувати освіту відповідно віку, наявність особливих освітніх потреб, робота з цими дітьми вимагає належної організації соціально-педагогічної корекційної допомоги. Отже, можна констатувати, що наслідками розповсюдження соціального сирітства є виникнення особливих освітніх потреб у дітей, які опинилися без батьківського піклування. Ця проблема вимагає вирішення на державному рівні, запровадження превентивних заходів, розроблення відповідних ефективних методів корекційної соціально-педагогічної, психологічної роботи з дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, їх біологічними батьками, родинами та тими, хто бере на себе відповідальність за їхнє подальше життя, виховання та становлення; забезпечення належної державної підтримки та психолого-педагогічного супроводу дітям, які потребують влаштування у родину, та родинам, які приймають до себе дітей.

У відповідності до **третього завдання** досліджено роль територіальних громад в процесі соціалізації соціальних сиріт.

Соціально-виховна сутність територіальної громади полягає в тому, що саме тут реалізуються всі найважливіші соціальні потреби особистості й інтегрується вплив зовнішніх чинників соціалізації: сім'ї, школи, групи однолітків, засобів масової комунікації, соціально-економічних умов, національної культури, через які, насамперед, усвідомлюється специфіка гендерних, вікових, національних, релігійних, політичних, економічних відносин у сім'ї та суспільстві. Найближче соціальне оточення сприяє оволодінню системою ціннісних орієнтацій, засвоєнню соціокультурних знань, умінь, навичок, розуміння соціальних вимог, правил, формуванню власних очікувань від мікро-і мезосоціуму, навичок практичної життєдіяльності молоді в громаді.

Ефективність соціалізації молоді залежить від узгодженості соціально-виховних впливів територіальної громади та прояву соціальної активності, відповідальності та ініціативи молоді в соціально-творчій діяльності за місцем проживання. Соціалізація особистості проходить у ситуації, коли вона має справу з великою кількістю обставин, які справляють на неї той чи інший вплив та вимагають від неї певної поведінки й активності.

Згідно **четвертого завдання** експериментально дослідити вплив трудової

міграції батьків на дітей у контексті соціального сирітства.

Про приховане соціальне сирітство в контексті міграційних процесів можемо говорити у випадку, коли батьки чи один з них хоч і працюють за кордоном, проте підтримують постійний зв'язок з дітьми, контролюють їхнє навчання та поведінку. Більше того, ці діти матеріально забезпечені, а іноді навіть їм притаманна матеріальна гіпертрофія. Через постійний контакт з батьками не вважають себе ні покинутими, ні соціальними сиротами. Однак, ознака, яка дозволяє говорити, що приховане соціальне сирітство все-таки є – це чітко виражені ознаки у дітей трудових мігрантів синдрому емоційної депривації.

В процесі дослідження виявлено, що про явне (коли діти гостро відчують нестачу того, хто мігрував) йдеться у випадку, коли виїжджає мати або відразу обоє батьків, оскільки у випадку міграції матері замінити її дітям ніхто не може (і навіть батько), а у випадку міграції обох батьків ці діти взагалі позбавлені будь-якого безпосереднього батьківського піклування.

Відповідно, при живих батьках вони залишаються сиротами. Крім того, виділяємо окремі три обставини, за яких соціальне сирітство може бути явним:

1) у випадку, коли мати чи обоє батьків припиняє будь-який зв'язок з залишеною на батьківщині сім'єю;

2) у випадку недостатнього для дитини спілкування з матір'ю чи батьками через відсутність технічних умов (відсутність вдома Інтернету тощо);

3) у випадку, коли спілкування регулярне і дитині його достатньо, однак через нестійкість характеру дитина не може змиритися з міграцією матері чи обох батьків.

Ознаками явного соціального сирітства в контексті міграції матері чи обох батьків є наступні:

- тою чи іншою мірою виражена емоційна депривація;
- втрата чи послаблення комунікаційних зв'язків;
- погане матеріальне забезпечення;
- прояви девіантної поведінки.

Коли за кордон їде працювати батько, в основному діти залишаються під опікою матері, яка перебирає на себе обов'язки чоловіка по вихованню дітей та «забезпечує» їх необхідними емоційними компонентами: любов, увага, турбота тощо. Більше того, вдаючись до трудової міграції чоловіки виконують свою традиційну роль годувальника сім'ї. Щодо вищезазначених ознак явного

соціального сирітства, то в контексті прихованого є тільки елементи емоційної депривації та «збідніння» соціально-комунікаційних зв'язків.

Натомість, проведені нами інтерв'ю з дітьми трудових мігрантів дають підставу стверджувати, що в таких сім'ях можна говорити тільки про приховане соціальне сирітство – коли емоційний зв'язок переривається або, в кращому випадку суттєво послаблюється, однак комунікація між обома сторонами зберігається. Це пояснюється розвитком сучасних новітніх технологій (Інтернету, зокрема), які дозволяють безперешкодно підтримувати різного роду зв'язок між дітьми та батьками через кордон.